

भारतातील धर्मांतराचा इतिहास आणि धर्मांतराच्या कारणांचे अध्ययन

डॉ. उज्ज्वला दि. गोंडाणे

इतिहास विभाग प्रमुख, श्री. निकेतन कला वाणिज्य महाविद्यालय, नागपूर.

सारांश:

धार्मिक धर्मांतर एक संप्रदाय सोडण्याचे आणि दुसऱ्यासंप्रदायाशी संलग्नतेचे वर्णन करते हे एकाच धर्मातील एका संप्रदायातून दुसऱ्यासंप्रदायात असू शकते, उदाहरणार्थ, सुन्नी इस्लाम ते शिया इस्लामपर्यंत काही प्रकरणांमध्ये, धार्मिक धर्मांतरण धार्मिक ओळख बदलण्याचे प्रतीक आहे आणि विशिष्ट विधी दर्शवते. लोक विविध कारणांसाठी भिन्न धर्म स्वीकारतात ज्यात मुक्त निवडीद्वारे सक्रिय धर्मांतरण, दुय्यम धर्मांतर, सोयीनुसार धर्मांतर, वैवाहिक धर्मांतर आणि जबरदस्तीने केलेले धर्मांतर यांचा समावेश आहे धर्मांतर म्हणजे दुसऱ्या व्यक्तीचे अनुनय करून भिन्न धर्म किंवा विश्वास प्रणालीतून धर्मांतर करण्याचा प्रयत्न करणे. धर्मत्यागी हा धर्म किंवा पंथाच्या सदस्यांनी तो धर्म किंवा संप्रदाय सोडलेल्या व्यक्तीचा संदर्भ देण्यासाठी वापरला जाणारा शब्द आहे. या शोधपत्रामध्ये भारतातील धर्मांतराचा इतिहास आणि धर्मांतराची कारणे यांचा अभ्यास करण्यात आला आहे.

मुख्य शब्द: धार्मिक धर्मांतर, धर्मांतराचा इतिहास, संप्रदाय, धर्म, धर्म स्वातंत्र्याचा अधिकार

परिचय:

२० व्या शतकाच्या उत्तरार्धात, नवीन धार्मिक चळवळींच्या जलद विकासामुळे काही मानसशास्त्रज्ञ आणि इतर विद्वानांनी असे सुचवले की हे गट धर्मांतरितांचे धर्मांतर करण्यासाठी ब्रेनवॉशिंग किंवा माइंड कंट्रोल तंत्र वापरत होते. धर्मांतरासाठी धार्मिक आवेश भूमिका बजावू शकतो. उदाहरणार्थ, नवीन करारात प्रेषित आणि त्यांच्या अनुयायांच्या वैयक्तिक क्रियाकलापांना प्रेक्षि प्रवचन, चमत्कार-कार्य आणि त्यानंतरच्या अनुयायांच्या मेळाव्यांचा समावेश आहे काही धार्मिक परंपरा धर्मांतर प्रक्रियेत भावनांवर जोर देण्याऐवजी नवीन धर्म स्वीकारण्याचा मार्ग म्हणून तात्विक विचारांच्या महत्त्वावर जोर देतात काही भारतीय धर्म असेच (जसे की बौद्ध धर्म - जिथे तो एक धर्म म्हणून मानला जातो आणि जैन धर्म) करतात. काही लोक इतर सामाजिक परिस्थितींच्या प्रभावाखाली धर्म बदलतात. सुरुवातीच्या ख्रिश्चन धर्मने स्त्रिया आणि गुलाम यांसारख्या वंचित गटांना सामुदायिक भौतिक समर्थन आणि उन्नत दर्जा देऊन अनुयायांना आकर्षित केले. १९ व्या शतकापासूनच्या वसाहती मोहिमांनी लोकांना भौतिक कल्याण, सभ्यता आणि युरोपियन शैलीतील धर्म यांच्या अंतर्निहित संबंधाकडे आकर्षित केले आहे. दुसरीकडे, करण्यात येणारा शोषण धार्मिक श्रद्धेला प्रेरणा देऊ शकतो आणि अत्याचारित अनुयायांचा धर्मबदलण्याचा संकल्प मजबूत करू शकतो.

युनायटेड नेशन्स युनिव्हर्सल डिक्लेरेशन ऑफ ह्यूमन राइट्स धार्मिक धर्मांतराला मानवी हक्क म्हणून परिभाषित करते "प्रत्येकाला विचार, विवेक आणि धर्म स्वातंत्र्याचा अधिकार आहे या अधिकारामध्ये त्याचा धर्म किंवा श्रद्धा बदलण्याचे स्वातंत्र्य समाविष्ट आहे"

(अनुच्छेद १८). हा UN-घोषित मानवी हक्क असूनही, काही गट धर्मांतराला मनाई करतात. घोषणेच्या आधारे, संयुक्त राष्ट्र मानवाधिकार आयोगाने (UNCHR) कायदेशीर बंधनकारक कराराचा मसुदा तयार केला, नागरी आणि राजकीय हक्कांवरील आंतरराष्ट्रीय करार त्यात असे म्हटले आहे की "प्रत्येकाला विचार, विवेक आणि धर्म स्वातंत्र्याचा अधिकार असेल या अधिकारामध्ये त्याच्या आवडीचा धर्म स्वीकारण्याचे स्वातंत्र्य समाविष्ट असेल" (अनुच्छेद १८.१). "कोणत्याही व्यक्तीवर बळजबरी केली जाणार नाही त्याच्या आवडीचा धर्म स्वीकारण्याचे स्वातंत्र्य असेल" (अनुच्छेद १८.२).

भारतीय राज्यघटनेच्या अनुच्छेद २५ चे शीर्षक 'विवेक आणि मुक्त आचरण, धर्माचा आचरण आणि प्रचार' असे आहे. भारतीय राज्यघटनेत हे एक कलम आहे जे कोणत्याही घटनेत सापडत नाही. 'राज्यघटनेचा मसुदा तयार करताना धर्मस्वातंत्र्यासाठी कलमात 'प्रचार' हा शब्द टाकण्यात आला आहे. प्रख्यात कायदेतज्ज्ञ आणि संविधान मसुदा समितीचे सदस्य श्री कन्हैयालाल मुन्शी यांनी समितीच्या वतीने राज्यघटनेवर चर्चा करताना 'ख्रिश्चन समुदाय धर्माचा प्रचार करण्याच्या अधिकाराची मागणी करत होता' असे सांगितले. ख्रिश्चन समुदायाने 'धर्माचा प्रचार हा ख्रिश्चन धर्मात धर्म पालन करण्याचा एक महत्त्वाचा पैलू आहे असा सल्ला त्यांनी दिला. प्रख्यात कायदेतज्ज्ञ अलादिकृष्ण अय्यर यांनी या संदर्भात स्पष्ट केले की अल्पसंख्याक समाज धर्माचा प्रचार करण्याच्या अधिकाराबाबत अतिशय आक्रमक आहे. जगातील कोणत्याही देशाच्या राज्यघटनेत 'ज्यांना त्यांच्या धर्माचे पालन करण्याचा अधिकार आहे त्यांना प्रसाराचा, म्हणजेच प्रचाराचा अधिकार आहे' असा उल्लेख आपल्याला आढळत नाही. हे फक्त भारतीय राज्यघटनेत आढळते.

भारतातील धर्मांतर आणि धर्मांतराची कारणे:

ख्रिश्चन धर्माच्या स्थापनेनंतर पहिल्या शतकात (इ.स. ५२ मध्ये) सेंट थॉमस हा ख्रिश्चन धर्मप्रचारक केरळमध्ये भारतात आला आणि त्याने ख्रिस्ती धर्माचा प्रचार करण्यास सुरुवात केली. इस्लामिक राजवटीच्या काळात हिंदूंचे सर्वाधिक धर्मांतर झाले. भारतातील काश्मीर, पंजाब, उत्तर प्रदेश आणि दिल्ली या राज्यांसोबतच, त्यावेळचे भारताचा भाग असलेल्या पाकिस्तान, अफगाणिस्तान, कंबोडिया आणि ब्रह्मदेशातील हिंदूंना धर्मांतराचा सर्वाधिक फटका बसला महंमद कासिमच्या काळात जातपात नष्ट करण्यासाठी सक्तीचे धर्मांतर, मंदिरे पाडणे, गोहत्या आणि हिंदूंची हत्या यासारख्या हिंदुविरोधी कृत्ये शिगेला पोहोचली होतीसिंध प्रदेशात हिंदूंचे धर्मांतर बळजबरीने करण्यात आले हे सर्व इतिहासकार (मग ते सुरुवातीचे असोत वा आधुनिक) मान्य करतात.

दिल्लीचा राजा झाल्यानंतर औरंगजेबाने हिंदूंना जबरदस्तीने मुस्लिम बनवण्याची राजकीय रणनीती आखलीत्यांनी नेताजी पालकर, जानोजीराजे पालकर आणि छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या इतर सरदारांचे धर्मांतर केले शेवटपर्यंत त्यांनी छत्रपती संभाजी महाराजांनाही इस्लाम धर्म स्वीकारण्याचा प्रयत्न केला. तथापि, नंतरच्या हिंदू धर्माच्या तीव्र अभिमानामुळे औरंगजेब अयशस्वी झाला स्वातंत्र्यवीर सावरकरांनी लिहिले आहे की औरंगजेबाने हिंदूंचे धर्मांतर करण्यासाठी शक्य ते सर्व प्रयत्न केलेःयल एशियाटिक सोसायटीने औरंगजेबाच्या राजवटीत हिंदूंच्या दैनंदिन धर्मांतरांची यादी प्रसिद्ध केली आहे, जी त्याच्या 'मासिर-ए-आलमगिरी' या चरित्रात नोंदलेली आहे. दक्षिणेचा राजा टिपू सुलतान याने सत्ता हाती घेतली तेव्हा त्याने शपथ घेतली की आपण सर्व काफिरांना (म्हणजे हिंदूंना) इस्लाम धर्मात बदलू. त्यांनी सर्व गावातील मुस्लिमांना सर्व हिंदू स्त्रिया आणि पुरुषांपर्यंत इस्लामचा प्रचार करण्यासाठीसांगितले. ज्यांनी स्वेच्छेने इस्लाम स्वीकारण्यास नकार दिला त्यांचे जबरदस्तीने धर्मांतर केले गेले किंवा हिंदू पुरुषांना ठार मारले आणि हिंदू स्त्रियांना मुस्लिमांना दिले गेले. पुढे टिपूनेमलबार भागातील एक लाख हिंदूंचे इस्लाममध्ये धर्मांतर केले त्याने कर्नाटकात एका दिवसात त्याने ५०,००० हिंदूंचे धर्मांतर केले. हिंदूंचे धर्मांतर करण्यासाठी त्यांनी कट्टर मुस्लिमांचा एक खास गट तयार केलाइस्लामच्या त्यांच्या दृढनिश्चयी प्रसारामुळे त्यांना मुस्लिमांनी (भारतात आणि परदेशात) 'सुलतान', 'गाझी', 'इस्लामचा कार्यकर्ता' आणि 'तुर्कीचा खलीफा' अशा पदव्या देऊन सन्मानित केले. काही मुस्लिम संत हिंदू साधू (भिक्षू) सारखे वागून हिंदूंमध्ये सामूहिक धर्मांतराला कारणीभूत ठरले या परिवर्तनांचा तपशील 'भारतातील सुफीवादाचा इतिहास' या ग्रंथात दोन खंडांमध्ये उपलब्ध आहे

गेल्या काही वर्षात भारतात धर्मांतराचा मुद्दा पुन्हा ऐरणीवर आला आहे धर्मांतराचा मुद्दा अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याच्या नावाखाली अनेकदा केलेला प्रहसन उघड करण्याची संधी देतो. धर्माचा प्रचार करण्याचा अधिकार, लव्ह जिहाद आणि ख्रिश्चन मिशनर्यांच्या धर्मांतराचा मुद्दा गेल्या काही वर्षांपासून पुन्हा चर्चेत आला आहे. लव्ह जिहाद, या शब्दाप्रमाणे, एका सामाजिक घटनेला संदर्भित करते ज्यामध्ये मुस्लिम समाजातील पुरुष प्रेमावर आधारित एकत्रित गुप्त मोहिमेमध्ये गुंततात आणि इतर धर्माच्या स्त्रियांना इस्लाममध्ये धर्मांतरित करण्यास प्रवृत्त करतात. स्त्रियांना इस्लाममध्ये बदलण्याच्या उद्देशाने बहुतेक लोक यासाठी विवाह करतात. लव्ह जिहादचा वाद केरळमध्ये २००९ मध्ये पहिल्यांदा समोर आला आणि तेव्हापासून तो सार्वजनिक चर्चेत आहे. लव्ह जिहाद २००९ मध्येच लोकांच्या नजरेत आला

असला तरी या समस्येची मुळे खूप खोलवर आहेत केरळ उच्च न्यायालयाने या प्रकरणावरील एका खटल्याच्या निकालात, लव्ह जिहादची मुळे शोधण्यासाठी केरळमधील पोलिस अहवालाचा हवाला दिला, मुस्लिम संघटनांनी धर्मांतर करण्याच्या स्पष्ट उद्देशाने केलेले प्रयत्न म्हणजे लव्ह जिहाद आहे संदर्भित करण्यात आले. लव्ह जिहादच्या माध्यमातून धर्मांतर शिगेला असताना स्पष्ट पुरावे असूनही भारतातील लव्ह जिहादवरील प्रश्नाच्या संदर्भात राजकारण केले जाते. प्रेमाच्या नावाखाली होणारे धर्मांतर हे भारतासाठी विशिष्ट नाही किंवा हिंदू मुस्लिम प्रश्नापुरते मर्यादित नाही ते इतर देशांमध्येही घडत आहेत आणि त्यामुळे इतर धार्मिक समुदायांमध्येही संताप निर्माण झाला आहे केरळमध्ये इस्लामिक धर्मांतराचा मुकाबला करण्यासाठी केवळ हिंदू आणि ख्रिश्चन संघटनांनी हातमिळवणी केली नाही, तर युनायटेड किंगडममध्ये अशा धर्मांतरांचे स्पष्ट पुरावे आहेत जिथे या फेरफार धर्मांतरांना 'ग्रूमिंग म्हणून संबोधले जाते. नेपाळमध्ये, जे पूर्वी एक हिंदू राज्य होते जेथे धर्मांतरावर बंदी होती मिशनरी क्रियाकलापांना २००७ नंतर 'धर्मनिरपेक्ष' संविधान स्वीकारल्यानंतर गती मिळाली नेपाळमधील ख्रिश्चन लोकसंख्येमध्ये झपाट्याने वाढ झाल्यामुळे हिंदू बौद्ध आणि किरांता समुदायांकडून तीव्र प्रतिक्रिया उमटल्या

२०१४ च्या हिवाळी अधिवेशनात, परकीय-अनुदानित स्वयंसेवी संस्था आणि विश्वास-आधारित संघटनांवर भारत सरकारच्या कारवाईच्या व्यतिरिक्त, वर्तमान सरकारमधील अनेक मंत्र्यांनी विरोधी पक्षांनी उतेजित केलेल्या संसदीय गतिरोधाला प्रतिसाद म्हणून धर्मांतर विरोधी कायदा लागू करण्याचा प्रस्ताव दिला गेला. हिंदू संघटनांच्या 'घर वापसी' मोहिमेच्या मुद्द्यावर वसाहती प्रशासकांकडे धर्मांतराविरुद्ध कोणताही कायदा नव्हता, जरी काही संस्थानांमध्ये असा कायदा होता ओरिसा, मध्य प्रदेश, अरुणाचल प्रदेश, छत्तीसगड, तमिळनाडू, गुजरात, हिमाचल प्रदेश आणि राजस्थान यासारख्या अनेक राज्यांमध्ये व्यापक धर्मांतर विरोधी कायदे आहेत सध्या धर्मांतरविरोधी कायद्याच्या प्रस्तावाने 'धर्मनिरपेक्ष' शक्ती गोंधळात टाकल्या आहेत, तर हिंदू संघटना या प्रस्तावाला पाठिंबा देत आहेत कारण हिंदू धर्म हा मुळात धर्मांतर न करणारा धर्म आहेअसे हिंदू मानतात काही समुदाय एकीकडे धर्मनिरपेक्षतावादी कायद्यासमोर धार्मिक समानतेचा युक्तिवाद करतात आणि बहुसंख्य धर्मांच्या संघटना पुनर्परिवर्तन किंवा घर वापसी' मोहिमेत गुंतल्यावर त्याला विरोध करतात दुसरीकडे धर्मांतरावर बंदी घालण्याच्या प्रस्तावाला २५-३० कलमांतर्गत अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचा अधिकार मानण्यात आल्याने त्याचा तीव्र विरोध आहे.

स्वातंत्र्यानंतर भारतातील मिशनर्यांच्या कारवायांमध्ये लक्षणीय वाढ झाल्याचे इतिहासाने पाहिले आहे त्यापैकी अनेकांना कम्युनिस्टांनी चीनमधून हाकलून दिले होते किंबहुना, जेव्हा मिशनरींनी आदिवासींच्या मुख्य प्रवाहातून धर्मांतराला पाठिंबा दिला तेव्हा स्वातंत्र्यानंतर विदेशांनी आर्थिक मदत केलेले त्यांचे आक्रमण स्पष्टपणे दिसून आले नियोगी समितीच्या अहवालानुसार, स्वातंत्र्यानंतर ख्रिश्चन मिशनरींनी तीन पटीचे धोरण अवलंबले ज्यामुळे त्यांचे धर्मांतराचे महत्वाकांक्षी उद्दिष्ट स्पष्टपणे दिसून आले १९५१ ते १९७१ दरम्यान, भारतातील ख्रिश्चन लोकसंख्येची टक्केवारी वाढ ६९.४% होती, तर सामान्य लोकसंख्येची वाढ केवळ ५१.७% होती. ईशान्येतर तर परिस्थिती बिकट होती. हे आकडे भारतातील ख्रिश्चन धर्मांतराच्या ऐतिहासिक वास्तवाची पुष्टी करतात.

जेव्हा लोकांना फक्त किरकोळ चांगल्या आर्थिक परिस्थितीसाठी धर्म बदलण्याची गरज भासते तेव्हा हे फारच 'ऐच्छिक' किंवा मुक्तीदायक असते. प्रश्न निर्माण होतो की ख्रिश्चन धर्म स्वीकारणारे हिंदू खालच्या जातीतील लोक खरोखरच सामाजिक मुक्ती मिळवतात का? दक्षिणेकडे, ख्रिश्चन धर्मातच खोल जातीय पदानुक्रम आहेत, जे निश्चितपणे 'अस्पृश्य ख्रिश्चन' किंवा 'दलित ख्रिश्चनांसाठी' जीवन जाचक बनवतात. किंबहुना, उच्च श्रेणीतील जात उदा. सीरियन ख्रिश्चन खालच्या जातीतील ख्रिश्चनांपेक्षा नंबूद्री ब्राह्मणांशी लग्न करणेपसंत करतात. ही वास्तविकता धर्मांतर विरोधी कायद्यांविरुद्ध धर्मनिरपेक्षतावादी युक्तिवादांवर विश्वास ठेवणे कारण धर्मांतर हे 'ऐच्छिक' आहे.

इस्लाम आणि ख्रिश्चन धर्मांच्या आक्रमक धर्मप्रसाराच्या हल्ल्याला आधुनिक प्रबोधन सामाजिक तत्त्वज्ञानाच्या निर्मितीमुळे मदत मिळाली आहे. प्रबोधन विचारांची सामान्य प्रवृत्ती तर्कसंगतभौतिक जीवन पद्धतीनुसार व्यक्तीची वैयक्तिक आणि सामूहिक भूमिका पुन्हा परिभाषित करण्याची आहे. ख्रिश्चन धर्म हिंदू सामाजिक संरचनांवरील धार्मिकसामाजिक असंतोष यासारख्या घटकांना एकत्रित करण्याचा दावा करतो, जसे की जातिव्यवस्था, आणि समता, मुक्ती आणि बंधुत्वाच्या आधुनिक कल्पनांचे पुरस्कर्ते म्हणून परोपकार आणि दानधर्माचा वापर.

धर्मांतराच्या विरोधाला औरंगजेबाच्या काळात शिखांच्या उदयाचे स्वरूप प्राप्त झाले १६७५ मध्ये, हिंदूंच्या धर्मांताला विरोध केल्याबद्दल गुरू तेग बहादूर यांना मृत्युदंड देण्यात आले हे ऐतिहासिक नोंद आहे. शिवाय, मुस्लिम राज्यकर्त्यांचे व्यापकपणे प्रचलित धोरण म्हणजे हिंदूंना मृत्यू आणि धर्मांतर यांच्यातील निवडहोते. इस्लामप्रमाणेच, ख्रिश्चन धर्माचा जागतिक इतिहास ब्रिटिश साम्राज्याच्या साम्राज्यवादी महत्वाकांक्षेला सांस्कृतिक आधार प्रदान करणे यासारख्या रत्नरजित नोंदींनी भरलेला आहे इव्हेंजेलिझम आणि धर्मांतर हा ख्रिश्चन धर्माचा अविभाज्य भाग आहे आणि त्याचे अनेक अनुयायी हे पवित्र कर्तव्य मानतात. भारताशी सुरुवातीच्या ख्रिश्चनांचा संपर्क

सीरिया आणि इराणच्या परदेशी भूमीत त्यांच्या अंतर्गत विभागणी आणि छळून झाला, ज्याने रोमन कॅथोलिक निर्वासितांना भारत आणि चीनसारख्या सहिष्णु आशियाई देशांमध्ये ढकलले आणि नंतर त्यांना आर्थिक स्वातंत्र्य आणि आश्रय देण्याची परवानगी दिली ऐतिहासिकदृष्ट्या, धर्मांतराचा अजेंडा नेहमीच अतिशय मुनियोजित राहिला आहे. दक्षिण भारताव्यतिरिक्त, ऑगस्टीनियन आणि जेसुइट्स देखील त्या काळात बंगालमध्ये सक्रियपणे धर्मांतर करत होते.

धर्मांतराचा मुद्दा समकालीन भारतात बराच वादग्रस्त बनला आहे विशेषतः हिंदू अधिकारंती चालवलेल्या धार्मिक अस्मितेच्या राजकारणाच्या पार्श्वभूमीवर. ओरिसा, जिथे आदिवासींची लोकसंख्या एक चतुर्थांश आहे हे स्पष्टपणे विवादित क्षेत्र म्हणून उदयास आले आहे, कारण संघ परिवार या 'वनवासी हिंदूंना ख्रिश्चन मिशनऱ्यांसाठी आदर्श 'चारा' मानतो. राष्ट्रीय चळवळीच्या काळात हिंदुकरणाने नवी दिशा घेतली. महात्मा गांधींच्या प्रभावाखाली अनेक आदिवासी आणि बहिष्कृत लोकांनी गोमांस आणि दारू सोडली गांधींच्या हिंदूकरणाच्या प्रक्रियेने आदिवासी आणि बहिष्कृतांना कोणत्याही प्रकारे ब्राह्मणी व्यवस्थेला तोंड न देता वसाहतविरोधीलढ्यात एकत्र केले.

'मुस्लिम लीगने प्रकाशित केलेल्या 'कार्य दिवसासाठीच्या अजेंडा'मध्ये हिंदूंच्या सक्तीच्या धर्मांतराचे आदेश समाविष्ट होते १६.८.१९४६ रोजी, मुस्लिम लीगने मुस्लिमांसाठी दैनंदिन क्रियाकलापांचे तपशीलवार एक पुस्तिका प्रकाशित केलीया पत्रकातील मुस्लिमांसाठीच्या अनेक आदेशांपैकी एक म्हणजे हिंदू महिला आणि मुल्ले अपहरण आणि धर्मांतर करणे'. स्वातंत्र्यानंतर पंतप्रधान जवाहरलाल नेहरू यांनी भारतीय राज्यघटनेच्या कलम २५ (अ) नुसार ख्रिश्चन मिशनऱ्यांना त्यांच्या धर्माचा प्रचार करण्याचे स्वातंत्र्य दिले परिणामी, स्वातंत्र्यापूर्वी भारतातील ख्रिश्चनांची टक्केवारी जी फक्त ०.७% होती, आज सुमारे ६% आहे. इंदिरा गांधींच्या राजवटीत अमेरिकेतील ख्रिश्चन मिशनऱ्यांनी त्यांच्या धर्मांतराच्या कार्याचा वेग वाढवला. स्वातंत्र्योत्तर काळात इंदिरा गांधींनी ४२व्या घटनादुरुस्तीने 'धर्मनिरपेक्ष' हा शब्द प्रचलित केला. सरकारी पातळीवर सेक्युलॅरिझमचा प्रचार झाल्यापासून अनेक अमेरिकन संस्थांनी भारतात ख्रिश्चन धर्माचा प्रचार आणि धर्मांतर करण्याच्या प्रक्रियेला गती दिली.

इस्लामने मानवजातीचे दोन भाग केले आहेत - 'दारुल-इस्लाम (इस्लामी देशांचे जग) आणि 'दारुल-हरब (गैर इस्लामिक देशांचे जग)'. इस्लाम शिकवतो की दारुल-हरबचे इस्लामीकरण (म्हणजे दारुल-इस्लामची निर्मिती) जोपर्यंत पूर्ण होत नाही तोपर्यंत 'जिहाद' (जे इस्लामला न मानणाऱ्यां विरुद्ध मुस्लिमांनी घोषित केलेले युद्ध नावाचे धार्मिक धर्मयुद्ध चालू ठेवावे इस्लामनुसार धर्मांतर हा देखील जिहादचाच एक प्रकार आहे. भारताच्या इस्लामीकरणाची प्रक्रिया, ज्याद्वारे तलवारीच्या टोकावर, बंदुकीच्या जोरवर, प्रेमाचे ढोंग ('लव्ह जिहाद') आणि इतर मार्गांनी हिंदूंचे इस्लाममध्ये धर्मांतरण ३०० वर्षांहून अधिक काळापासून सुरू आहे

भारताला बौद्ध देश बनवण्यासाठी चीन आणि जपानमधून आलेल्या पैशातून भारतातील मागासलेल्या भागात 'ड्रॅगन पॅलेस' बांधण्यात आला. या माध्यमातून हिंदूंचे धर्मांतर केले जात आहे विशेषतः नवी दिल्ली, उत्तर प्रदेश आणि बिहार या राज्यांमध्ये प्रयत्न सुरू आहेत. नवीन बौद्धांनीही खालच्या जातीतील हिंदूंचे बौद्ध धर्मात रुपांतर करण्यास सुरुवात केली आहे ज्यामुळे त्यांच्यात उच्चवर्णीयांचा द्वेष निर्माण झाला आहे. तथापि, हिंदू धर्म गौतम बुद्धांना श्री विष्णूचा नववा अवतार म्हणून संबोधतो

केंद्रीय गृह मंत्रालयाच्या २००८ च्या अहवालावर आधारित, ख्रिश्चन धर्मगुरू धर्मोपदेशक आणि इतर धार्मिक कृत्यांसाठी परदेशी मदतीची रक्कम सुमारे \$२१० दशलक्ष इतकी होती. 'केंद्रीय गृह मंत्रालयाने मार्च २००९ मध्ये प्रसिद्ध केलेल्या अहवालानुसार, काही ख्रिश्चन सामाजिक संस्थांना भारतात ख्रिश्चन धर्माच्या प्रचारासाठी लाखो डॉलर्स परदेशी मदत म्हणून मिळाले' केंद्रीय गृह मंत्रालयाच्या २०११ च्या अहवालानुसार, भारतातील ख्रिश्चन संघटनांना \$२५०० दशलक्ष पर्यंतची आर्थिक मदत मिळाली. हवाला व्यवहारांद्वारे (बेकायदेशीर मनी ट्रान्सफर) सौदी अरेबियातील पैसा 'वेस्टर्न युनियन मनी ट्रान्सफर'द्वारे भारतात पोहोचतो. भारतातील काही दागिन्यांच्या व्यापाऱ्यांच्या शाखा आखाती देशांमध्ये आहेत त्यांच्यामार्फत पैसेही ट्रान्सफर केले जातात. दरवर्षी सुमारे ३.५ लाख हिंदू इस्लाम स्वीकारतात आणि ४.५ लाख ख्रिश्चन धर्म स्वीकारतात; अशा प्रकारे दरवर्षी सुमारे ८ लाख हिंदू धर्मांतर करतात १९४७ च्या लोकसंख्येची आजच्या लोकसंख्येशी तुलना केली तर असे दिसून येईल की ख्रिश्चन लोकसंख्या ५ पट आणि मुस्लिमांची लोकसंख्या ८ पट झाली आहे. देशातील हिंदूंचे धर्मांतर करण्यासाठी सुमारे १.२० लाख मुस्लिम आणि ३ लाख ख्रिश्चन धर्मोपदेशक प्रयत्नशील आहेत.

निष्कर्ष:

केवळ दुसऱ्या धर्माचा अभ्यास आंतरधर्मीय विवाह किंवा मांसमासे खाण्याने धर्मांतर होत नाही. व्यवहारात मात्र, विविध प्रलोभने दाखवून किंवा भीती निर्माण करून धर्म स्वीकारण्यास प्रवृत्त करणे याला धर्मांतर म्हणतात २०१७ पासून, भारतीय जनता पक्षाच्या

सरकारांच्या नेतृत्वाखालील पाच राज्यांनी एकतर नवीन धर्मांतर विरोधी कायदे केले किंवा विद्यमान कायदे अद्ययावत केले. कायद्यांच्या नवीन आवृत्त्यांमध्ये धर्मांतरास प्रतिबंध करण्यासाठी कठोर शिक्षा आणि नवीन कारणे सादर केली गेली जसे की "लग्नाद्वारे" धर्मांतर - जिथे विवाह करण्यासाठी दुसरा धर्म स्वीकारलेल्या व्यक्तीला जबरदस्तीने धर्मांतरित केले गेले असे मानले जाईल. याशिवाय, अन्य दोन भाजपशासित राज्ये, हरियाणा आणि आसाम यांनीही असेच कायदे लागू करण्याची योजना जाहीर केली आहे देशात सक्तीचे धर्मांतर रोखण्यासाठी नवा धर्मांतर विरोधी कायदा तयार करून त्याची अंमलबजावणी करावी लागणार आहे. अशा कार्यावर कडक निर्बंध घालायला हवेत.

संदर्भ:

- Rowena Robinson, Sathianathan, *Religious Conversion in India (OIP): Modes, Motivations and Meanings*, Oxford University Press; Edition (January 2007)
- Anurag Sharma, Faizan Mustafa, *Conversion: Constitutional and Legal Implications*, Kanishka Publishing House (January 2003)
- Rudolf C. Heredia, *Changing Gods: Rethinking Conversion in India*, Penguin Books India (March 2007)
- Sante De Sanctis, *Religious Conversion: A Biopsychological Study*, Kessinger Publishing (September 2010)
- प्रो. बी.एस. बेंजामिन, प्राचीन भारत में धर्मान्तरण, आर जी प्रकाशन (जनवरी 1994)
- चंद्र मौली मणि त्रिपाठी, दीक्षा की भारतीय परम्परा, प्रभात प्रकाशन; 1 संस्करण (जनवरी 2015)
- अरुण शौरी, भारत में इसाई धर्म-प्रचारतंत्र, वाणी प्रकाशन ; दूसरा संस्करण (जनवरी 2014)
- डॉ.अलेक्झांडर बर्झिन, बौद्ध धर्माची आजची जागतिक स्थिती, <https://studybuddhism.com/mr/tibeti-baud-dha-dharma/baud-dha-dharmavisayi/baud-dha-jagata/baud-dha-dharmaci-ajaci-jagatika-sthiti>
- <https://www.maayboli.com/node/51844?page=6>
- <http://punereseach.com/media/data/issues/5abf248c51c2c.pdf>
- https://mr.wikipedia.org/wiki/%E0%A4%AD%E0%A4%BE%E0%A4%B0%E0%A4%A4%E0%A4%BE%E0%A4%A4%E0%A5%80%E0%A4%B2_%E0%A4%A7%E0%A4%B0%E0%A5%8D%E0%A4%AE
- <http://www.ctla.llc.ed.ac.uk/mr/%E0%A4%AF%E0%A4%BE-%E0%A4%AA%E0%A5%8D%E0%A4%B0%E0%A4%95%E0%A4%B2%E0%A5%8D%E0%A4%AA%E0%A4%BE%E0%A4%AC%E0%A4%A6%E0%A5%8D%E0%A4%A7%E0%A4%B2/>
- <https://www.loksatta.com/lokprabha/babasaheb-ambedkar-and-religion-change-290869/>
- <https://www.hindujagruti.org/marathi/hindu-issues/religious-conversion/history-of-conversions-in-bharat>
- https://www.jmrd.com/upload/---_1622709115.pdf
- <http://www.unipune.ac.in/snc/cssh/ipq/ParamarshMarathi/01%20Paramarsh%20Marathi%20Hyper%20Linke/21%20to%2027%20Volumes/26-02&03/99-104.pdf>
- https://www.weeklysadhana.in/view_article/sadanand-more-on-religious-conversion
- <http://mr.upakram.org/node/1073>
- <https://www.sudharak.in/1999/11/2583/>
- <https://mr.vikaspedia.in/social-welfare/93893e92e93e91c93f915-93890291593294d92a92893e-935-93890291c94d91e93e/92e93f936928-935-92e93f936928930940>
- <https://vishwakosh.marathi.gov.in/19235/>
- <https://maharashtratimes.com/-/articleshow/2625247.cms>
- <https://www.hindujagruti.org/hindu-issues/religious-conversion/१५७९३.html>

-
- <https://www.mapsofindia.com/my-india/society/conversions-to-what-extent-freedom-of-religion-holds-true-in-india>